

**MMEMME IKE EKPE NA NDEBE NWAANYỊ KA OHU N'ALA IGBO; STEETI ENUGWU
DỊKA EBE MGBAKWASỊ ỤKWỤ**

NGOZI THERESA ONUORA
Alex Ekwueme Federal University, Ndufu-Alike
tessyblessed@gmail.com

ETHEL EBERE OBIAKOR
Alvan Ikoku Federal College of Education, Owerri
motherlytouch22@gmail.com

&

NGOZI THEODORA NNEBEDUM
Alex Ekwueme Federal University, Ndufu-Alike
ngozinnebedumt13@gmail.com

Ụmịedemede

Ndị Igbo kwenyere na mgbe nwoke ruru oge ilu nwaanyi, o gaa chota nwaanyi obi ya nabatara, di ya mma o ga-alu. Naka nke ozo o naghị adicha mma mgbe nwataa nwaanyi toruru ogo ilu di ma o lughị. Alu di na nwunye bu mbiakorita nwoke na nwaanyi kwekoritara na ha ga-alu onwe ha. Ha agaa mee mmemme n' uzọ omenaala etu o siri kwesi ekwesi, ha wee lu. N' ala Igbo, isi ihe sekpu nti n' alu di na nwunye bu maka omumu. Ya mere na o buru na alu nwaanyi ma o mughị nwa, achoba ihe kpatara ya n'uzo di iche iche. O bu eziokwu na omumu nwa nwaanyi na nwoke di mkpa n' ezinulo mana o buru na amughị nwa nwoke (di okpara) nsogbu abata. Nwa nwoke di ezigbo mkpa n' ezinulo n'ala Igbo maka na o bu ya ga-abu onye nnochite anya nna ma o buru na nna anoghị nso. O bukwu ya ga-eme ka agburu nna ya na-aga n' ihu. Ezinulo o bu na n' enweghi ike imuta nwa nwoke na-anu n' oke echiche n' ihi n' agburu di nwe ulu ahụ ga-echi. Umunna ga-ekesasi ekpe ya niile. Mgbe nna muru naani umunwaanyi nwuru, o na-abu nnukwu ihe mwute nyere ezinulo ahụ n' ihi n' ezinulo ahụ agaghị eso keta ekpe n' ihi na nwaanyi anaghị eketa ekpe n' ala Igbo. Nkea mere ndi Igbo ji alu ubara nwaanyi mgbe gboo. O bu ebe a ka nsogbu di n' nchocha a gbadoro ukwu kpomkwem n' ihi na ihe niile nwoke ahụ nwere agaghị eru ezinulo ya aka. Nkea wee mee ufodu ndi nna amughị nwoke edebe ofu nwa ya nwaanyi dika ohu site n' ihachi ya ka o biri mutara ya nwa nwoke. E jiri atutu mmekorita oru (Social Role Theory) nke Daniel na Leaper (2011) maka nkwa okike oru nyere nwoke na nwaanyi. Ha kwara na ndi obodo na-ahuta na sosu umunwoke kwesiri inwe onodu di elu karia umunwaanyi.

Isiokwu: mmemme alumu, omumu, nwa nwoke, ike ekpe, nhachi

Ndubanye

Nwaanyi enweghi onokwu n' obodo ma o bu enweghi oke bu ihe mbu site mgbe e kere uwa. O dighi obodo ga-asị na o bu ya malitere inapụ nwaanyi oke kama akwukwo nso mere ka anyi mata na chineke kere nwoke kekwa nwaanyi ka o buru onye enyemaka dijiri onye nke nwoke ma norokwa n' okpuru ya. Ozokwa, site n' akwukwo nso Jenesiisi wee ruo n' ogwugwu, o dighi ebe nwaanyi nwere ma o bu putara ihè n' ochichi obodo. Ihe niile bu naani umunwoke na-ahụ maka ya iji gosi na nwaanyi enweghi onokwu ma o bu oke a bughị ihe taa.

N' ala Igbo, onodu nwoke muru naani nwaanyi bu ihe mwute maka na ha kwenyere na nwaanyi enweghi oke n' ulu nna ya maka na a ga-alupu ya alupu. O bughị naani n' omenala Igbo ka a na-ahuta nke a; o dikwazi n' ebe okpukprerchi di iche iche. Ogbalu (2006:67) kwara na "umuaka na-enye uguwu puru iche n' ala Igbo".

Mgbe nwoke luru nwaanyi, ihe o bu n' uche bu ka o mutara ya umuaka mana mgbe nwunye muru sosu umu nwaanyi, nsogbu aputa maka na ha agaghị achọ ka agburu ha si etu ahụ laa. O bughị so naanị maka agburu ichi ka eji achọ nwa nwoke, o bukwazị maka ike ekpe. O buru na-amutaghị nwa nwoke, o dighi onye ga-eketa ekpe ezinulo ahụ mgbe nwoke nwuru. Umunna ya e were oke nke ya ma gbakwaa ezinulo ya aka. Umunna nke nwoke nwuru anwu ga-anapu nwunye ya na umu ya ndi nwaanyi ihe ndi ha nwere tupu nna ha anwuo. O buru na onu akaghị ha aka, umunna nwekwara ike i chupu ha n' ulo ma nara ha aku nna ha niile. Ya mere nwoke muru naanị nwaanyi ji eme ka otu n' ime umu ya buru onye nke o ga-ahapu n' ulo ka o ghara ilu di ozo kariya nna ya, o nwere omenala a ga-eme n' isi ya, o nodu onodu dika nwoke n' ezinulo ahụ. N' igosi mkpa omumu nwa nwoke di n' ala Igbo, a na-eleda di na nwunye o bu na-amutaghị nwa nwoke anya mgbe o bu na-ekwu okwu ma o bu na-eme ihe di mkpa n' obodo ma o bukwana mgbe a na-azo oke dika ala. Amughị nwa nwoke e meela otutu ezinulo agbasasịa, ufodu di na nwunye nozi n'esomokwu, ihunanya adighizi, nwoke enweghi ihe a na-akpozi ya n' umunna ya. Umuaka ndi nwaanyi na nne ha na-anarazi mmegbu n' aka nna. Amughị nwa nwoke na-emetuta onye o bu n' ezinulo. N' agbanyeghi na otutu ndi na-agu egwu dika Oliver de Coca enyela aka site n' egwu o guru wee na-akowara ndi mmadu na "o bu nwaanyi ma o bu nwoke na nwa bu nwa". N' otu aka ahukwa, ndi uka agbakwala mbo i kuzi nkuzi banyere onodu a ime ka ndi mmadu kwere na umuaka ha nhatanha na odighi nke ka ibe ya mana ya bu ihe agbaala mkporogwu n' otutu ndi Igbo, okachasi na Steeti Enugu.

Ntuleghari agumagu

Otutu ndi odee elebago anya n' ihe gbasara ndi bu ndi Igbo. Agugu, (2006:01) kowara ndi Igbo dika ndi bi ala n' oke ohia, nke no n' agbata "Latitude 50c na 80c" n' owuwanyanwu "Greenwich line" n' akuku abuo osimiri Naija. Obosara ala Igbo di ihe kariri "50, 64 sq km" (15,800sq). O gara n' ihu kewa ala Igbo otu a:

- i. Ndi Igbo bi n' ugwu: Imaatu; Nsukka, Adani, Enugu, Udi dgz.
- ii. Ndi Igbo bi na ndida: a na-akpo ndi a Owere igbo, Isuama, Ibeku, Urata, Ikwere, Ngwa.
- iii. Ndi Igbo bi n' owuwanyanwu (Cross River Igbo) Isuitem, Akaeze, Okposi, Afikpo, Edda, Ohaofia na Arochukwu.
- iv. Ndi Igbo bi n' odida (odida osimiri Naija): Agbor, Abor, Asaba, Ndoni na Ahoda.
- v. Ndi Igbo bi n' odida ugwu (Onitsha Igbo): Nzam, Umunri, Onitsha, Nnewi, Ihiala na Awka.
- vi. Ndi Igbo bi n' ugwu owuwanyanwu: Izzi, Ikwo, Ezza, Ngbo na Abakaliki.

Ndi Igbo bu agburu nooro onwe ha nwee omenala na nsu obibi ndu nke ha. Ebe nchocha a gbadoro ukwu bu n' omenana ndi nkeji nke mbu, ndi bi n' ugwu. Omenala bu etu ndi si eme. Ejioko, (2013:27) n' echiche ya kwuru na "omenala bu mgbakota onu nke ihe niile mmadu mutara dika akaoru, nka, nkwenye, amamihe igwe mmadu nwekoro onu nke ha na-ahafenyekwa n' aka umu ha". Linton, (1945:4) kwuru si na "omenala bu etu ndi si eme ihe ha, ejirimara ha nke ha nabatara ma na-ahafenyekwa site n' ogbo ruo ogbo". Nke a putara na o bu etu agburu o buna hoputara iji mee ihe ha. Chira, (1995:34) kwuru na "omenala bukwaa ihe mmadu mutara iji chia ma o bu chekwaa akparamagwa ha dika omume, nkwenye, nghota na amamihe ha". Ndi Igbo nwere nkwenye digasi iche iche dika omumu nwa.

Imu Nwa

Ndi Igbo anaghi alu alumalu maka ihe ozo abughi maka imuta nwa. imu nwa na-eweta anuri, udo, idikonotu na ihunanya n' alumalu. Kioko, (2015:1) kwuru na isi ihe sekpuru nti n' alumalu n' ala Igbo bu maka omumu nwa. Obiadi, (2001:116) kowara na omumu bu otu oru putara ihe dijiri nwoke na nwaanyi na-alu onwe ha tinyere na o bu site na mmuba/omumu ka agburu ji eto. Duru, (2014:354-361) kwuru na o bu nwa na- ejiko nwoke na nwaanyi na-alu di na nwunye okacha nwa nwoke ga-abu onye nnochite anya nna n' ezinaulo n' omenala ndi Igbo. Nke a na-egosi udi mkpa nwa di maka otito ezinaulo na mmuba n' ala Igbo. Ezinaulo o bu na-ejighi nwa, obodo na umunna na-anoro ho nzuko iji mata ebe nsogbu di ya na iji mata ihe a ga-eme ka nwa were bata. Eweoma, (2018: 4) kowara na alumalu di n' etiti nwoke na nwaanyi bu mbiakota a na-abiakota n' uzo kwesiri ekwesi n' uzo omenala nke ga-enye ha ikike inwe mmeko ka ha wee muo omumu. Na nchikota, ndi odee niile na-akowa na imu nwa bu onyinye di n' alumalu. Na-agbanyeghi na omumu nwa bu ihe di mkpa n' alumalu, e nwere nwa nwoke, nwe nwa nwaanyi mana nke ndi Igbo ka jiri kporo ihe bu nwa nwoke.

Nwa Nwoke

Ọ bụ eziokwu na e nwe nwa mana nwa dị n' ụdị abụọ, e nwere nwa nwoke nwee nwa nwaanyi. Nwa nwoke bụ nwa nke nwe amụ (penis), ụfọdụ ndị na-akpọ ya odogwu nwekwa ndị na-akpọkwa ya dike. Ọ bughị na nwa nwoke anaghị enwe ara kama na ara ya anaghị ebu ibu tinyekwuo na ọ naghị agba mmiri e ji azụ nwa dika nke nwaanyi mgbe o topụtara ihe e ji mmadụ eme. Izugbara, (2010) kowara na nwa nwoke bụ onye n'erite akunuba nna ya. Benokraitis, (2011) kwenyere na "nwa nwoke bụ nwa na-ebu aha ezinulo aga n' ihu site n' aka nna ya"

Anatogu, (2000) kowara si na "nwa nwoke bụ nwa na-enyere nna ya aka n' inye ezinulo ihe e ji ebi ndu nakwa nchekwa ezinulo na obodo". Akubuo, (2021) choputara na aha a na-abakarị nwa nwoke oge ụfọdụ na-akpọ mka ọ di maka omumụ nwa nwoke. Ụfọdụ aha ndi ahụ ka a kpọrọ dika; Ahamefula, Ikemefuna, Eziefule, Okezie, Ojbanuju dgz na-akpọwa onu di na nwa nwoke..

Akubuo, (2021) gakwara n'ihu si na "ochicho nwa nwoke bụ nkwenye ndi Igbo ka di ire ruo n' omenala Igbo n' ihi nsopuru na ugwu a na-enye ha, ebe nzodu ukwu nwaanyi na be di ya bu beelu na o mutara nwa nwoke". Ndi Igbo huru nwa nwoke ka okpurukpu ihe bara nnukwu uru. Ha kwenyere na o bu nwoke na-anochi ulo, o bu nwoke na-ahu na agburu na-aga n' ihu.

Nwa Nwaanyi

Nwa nwaanyi bụ nwa nwe otu (Virgina), ụfọdụ na-akpọkwa ya ikpu, ebe ụfọdụ na-akpọkwa ya nwaanyi ocha. Otụ bụ ọwa ebe nwa si aputa mgbe a na-amụ nwa. Ọ bụ nwaanyi ka Chi mebere ka ọ na-amuta nwa. Ara nwaanyi na-ebu ibu mgbe ọ na-eto ma na-agbaputakwa nri nwa/ mmiri ara mgbe a muru nwa ohuu. Ọ bụ nwaanyi ka e ji ije ije ngala wee mara.

Ezenwanebe, (2003:139-146) kowara na nwaanyi bụ ndi na-akwado n' azu azu nwoke dika onye na-eweta na onye nchekwa n' oha na eze. Dike, (2015) kowara nwaanyi dika ndi a na-ahu anya mana anaghị anu olu ha n' okwu. Umunwaanyi bụ ndi a na-eleda anya nke ukwu n' ihe gbasara onodu ochichi obodo di iche iche. Odee nyochara onodu ochichi n' ala Igbo bido n' oge ochie ruo ugbu a; o mere ka o doo anya na n' agbanyeghi na usoro ochichi Bekee mere ka onye obula nwee nhatanha onuokwu n' usoro ochichi mba obula, o ka bu ihe siri ike ugbo a nwaanyi ijide okwa ochichi n' ala Igbo. Ya mere ụfọdụ ilu ndi Igbo jiri kwuo ihe ndi a: Nwaanyi lelja di ya, ike akpoo ya nku, Ubochi di nwaanyi nwuru ka onu mmiri okwu ya gwuru wdg. Odee gara n' ihu wee juo ihe a ga-eme iji hu na onye obula nwere nhatanha onuokwu n' ododo di iche iche. N' aka nke ozo e nwekwara umu nwoke na-agba mbo nwekwa ndi nzuzu. Oganihu ezinulo ka di umu nwaanyi n' aka n' agbanyeghi na onodu umu nwaanyi n' Omenala Igbo erughi ka nke umu nwoke. Stimpson, (1984) dere na ntule ihe banyere onodu umu nwaanyi malitere n' afọ 1960.

Nchocha di iche iche, nke otutu n' ime ha na-ekwu gbasara ya bu maka mmegbu a na-emegbu umu nwaanyi dika ndi na-esighi ike, nke a kpatara ha ji ekwu na agum akwukwo umu nwaanyi na-awusa owa n' usọ ekwu. Arnadi, (2005) dere na mba di iche iche nwegasiri etu di iche iche ha si eleba anya n' ihe banyere omumu umu nwaanyi n' ihi na o bughị etu e si ahụ ya n' mba ozo. O mere ka a mata na otutu ndi na-eme ihe nchoputa maka ihe omumu umu nwaanyi n' Afrika na - agbadokari ukwu n' mka na mmegbu a na-emegbu umu nwaanyi n' ala Afrika. Jonas, (1987) kwuru na obodo anaghị eto eto ma o buru na obodo ahụ ana-eleghara onodu umu nwaanyi anya; o gara n' ihu kwuo na agamnihu obodo di n' aka umu nwaanyi. Onodu umu nwaanyi huru onwe ha n' ala Igbo enyeghi ha ohere iketa oke n' ala nna ha . Okeke, (1985:22) kowara nwaanyi dika okpukpu azu na-agudo obodo n' ihi na ha bu eriri jikoro ihe merela eme, nke na-eme eme na nke ga-eme n' odinihu ndi obodo. Nkwa a na-atuputa na ewezuga nwaanyi, omumu nwa nwoke agaghị enwe isi, n' ihi na o bu nwaanyi na-amuta nwa nwoke.

Ukpoloko, (2011:163) "... na-ahuta nwaanyi dika ndi na-enweghi ike ma o bu onu okwu site n' ilu siri na "mamiri nwaanyi adighi agafe ogwe osisi" dika etu o siri di na nke nwoke.

Ufodu na-asị na naani ihe gbasara ha bu sosọ oru gbasara ime ulo ya gunyere isi nri, nlekota ulo dgz. Mbiti, (1969:23) kowara na a na-ahuta nwaanyi dika ihe nwoke nwe enwe. O putara na ma nwaanyi ma ihe ndi ozo niile di n' ulo bu nwoke nwee ha. Na nkwa ha niile, nwaanyi abughị ihe di oke mka n' obodo dika etu nwoke siri di. Ọ bụ eziokwu na okwu nwa nwaanyi anaghị aputacha ihè dika nke nwoke kama na ọ ka mma na iji karịa na ijighi chacha.

Atughị na amughị

Ebe nsogbu na-ekuru ma kworo nwa n'azu bu mgbe nwoke na nwunye ya bikatara ma a fughị afo ime kwube okwu omumu nwoke ma o bu nwaanyi. Atughị na amughị bu mgbe nwaanyi na-atutaghị ime cha cha ya foduzie na o mughị ya bu nwa. Amutaghị nwa bu onodu nwoke na nwaanyi luru di na nwunye na-anọ na ya mgbe ha amutaghị nwa obula. Kioko, (2015:1) kowaputara na onodu a abughị mmasi nwoke na nwaanyi luru onwe ha, n'agbanyeghị na ha ahula onwe ha na ya. Amutaghị nwa bu nke na-edobe di na nwunye n'onodu akwa ariri nakwa nchekasi. Adobi, (1997) kowara na amutaghị nwa n'ezinaulo na-eme ka ihunanya di n'etiti di na nwunye mie ala, o gara n'ihu kowaputa na omumu bukwa nke na-eme ka ihunanya na ogologo mbiko di na nwunye ya mie emi. O bu nnukwu mkpa nwa di mere na umunna na oha obodo anaghị eleghara ezinaulo obula na-eghị nwa anya, ebe ufodu ndi mmadu ana arọ nwaanyi anya ka o bu ya bu chineke na-enye nwa. Nwankwo, (2012) kowara na onodu amutaghị nwa na-edebe ezinaulo ka o buru ihe ochi n'oha obodo nakwa n'ogbako ufodu. Amutaghị nwa bu ihe na-eweta ezinaulo na agburu na njedebe. O na-akpalite ajuju di iche iche dinyere di na nwunye. Ufodu umunwoke ga-eji njakiri gbawa nwoke obi n'ihị na ha ga-asị ya kponye ha nwunye ya ka a ruo ya oru n'ahu ya. Site na nkowa Duru, (2004:2) amutaghị nwa na-emetuta alumalu n'uzo puru iche ma buru nsogbu kachasi eweta mgbawa obi n'etiti di na nwunye, karija onodu ojo ndi ozo. N'ezie onodu amutaghị nwa bu ya kachasi onodu ojo obula nwere ike idaputa n'alumdi na nwunye n'ala Igbo. Balen, (2009:5) kwadoro nke a, ma kowaputa na onodu amutaghị nwa tozuru oke di ka nsogbu nwere ike iweta mgbasa na-esemokwu n'etiti di na nwunye. Amutaghị nwa bu otu onodu na-akpu ugwu di na nwunye n'ala n'ebe, ochichi, ogbako, na ihe ndi ozo a na-eme n'oha obodo di. Nwanchor, (2012:9) kowara onodu atughị na amughị dika aru n'omenala Igbo. A na-ahuta ya dika abumonu nyere ezinulo a na-alu ya. N' ihị mkpa o di n' imu nwa, nwaanyi o bu na-amughị nwa na-anọ n' iri uju maka na Igbo kwuru okwu si na " ugwu nwaanyi bu di luru ya mana mma nwaanyi bu nwa".

Ike Ekpe

Ike ekpe bu ihe a na-eme mgbe nwoke nwe ulọ bichara nwuo. Ihe ndi a na-eke buga; ala, aku, ulo, nkwa, osisi na ami mmimi wdg. Ndi Igbo kwenyer na mgbe nna nwe ulo nwuru, onye ihe niile dizi n'aka ya bu di okpara. Ya mere Ngwo na Onyejere, (1964) dere na "o bu nwa nwoke nke bu di okpara bu onye na-ewe akunuba nna ya" O bu nwa nwoke izizi na-eketa ani isi obi nna ya na ala ndi ozo gbara ya okirikiri mana umu nwoke ndi nke ozo foduru ga-ekerie ala ndi obere foduru. Mana mgbe nwoke enweghi nwa nwoke, umu nna ga-ekesa ihe niile o hapuru nwuo. Oge ufodu achupu nwunye ya na umu ya nwaanyi, ha ewere ariri choba ebe ha ga-ebi.

Na Steeti Enugwu, ome nchocha chopura na mgbe nwoke hutara na nwunye ya agaghị enwezi ike imuta nwa, o choba ihe o ga-eme ka azu ya ghara ibu ihe ariri dinyere ndi be ya.

Mgbe ufodu onwu abia nike gburu nwoke tupu o mee ihe o kwesiri ime. Ihe nwunye ya ga-eme bu imekwa ihe di ya kwesiri ime ma o noro ndu kama na ihe a na-achozu bu ka ama ghara ichi. Nke a abughị maka iketa ekpe. Ndi Igbo nwere nkwenye na e nwere oru nwoke nwee, biazia nwe oru nwaanyi. Anyi ghotara na nkwenye ndi Igbo bu na nwoke na-enyere nna aka achuta aku ezinulo ji eri, nwoke nwere ike ikogbo, igogji, nwoke nwere ike ihu na agburu nna ya na-aga n' ihu. A na-ahuta nwoke mutara naani nwaanyi, na o nwee ka ogu si daa na be ya, onweghi onye ga-aputa gboo ya.

Agbor, (2014) n' isiokwu ya "ochicho nwa nwoke na onodu alumalu na steeti Cross River". O gbadoro ukwu n' onodu alumalu wee mee nchocha ya. O choputara na isi ihe sekpu nti na-ebutekwa nkewa ezinulo na alukwaghim bu amutaghị nwa nwoke maka ike ekpe. Khan, (2015) n'aka nke ya choputara na ike ekpe bu naani na nwoke mutara nwa nwoke. Dickson, (2015) na nchocha ya gbadoro ukwu n' oru umunwaanyi n'obodo Yoruba. Ebumnobi ya bu ka o mata ihe mere e ji aju nwa nwaanyi ma were obi ocha nabata nwa nwoke. O mere nke a site n' atutu umunwaanyi. O choputara na nwaanyi enweghi onodu dika nwa nwoke siri di n' ala Yoruba.

Ekenam, (2016) gbadoro ukwu n' onodu omumu nwa nwoke n' ebe ndi nne no. Ebumnobi ya bu ka o choputa ihe kpatara ndi nne na-enwe mmasi n' imuta nwa nwoke karija nwa nwaanyi. O choputara notutu ebe n'ala Naijiria bu obodo ihe na-ahuta omumu nwa nwoke na-amasi mere na otutu umunwaanyi na-enwe mmasi imu nwa nwoke karija nwa nwaanyi. Ihe mere oru nchocha a ji di iche na nke ya bu na o gbadoro ukwu na ochicho obi umunwaanyi nakwazi Naijiria gbaa gburugburu..

Eze, (2018) mere nchọcha ya iji choputa mmegbu, akamgba na nsogbu na-echere umunwaanyi na-amutaghi nwa nwoke mgbe a na-eke ekpe. N' oru ya, o choputara na otutu umunwaanyi na-agabiga mgbawa obi. .

Nchoputa

Odee lebara anya na ngworu o nwetara nke gbadoro ukwu n' ajuju e jiri wee mee nchọcha a. O bu osisa ajuju onu niile a gbara ka a tapiri ihe a choputara n' otu n' otu. Site n' ajuju nke mbu putara akparamagwa ndi mmadu banyere onodu amughi nwa nwoke na otu o si emetuta di nwe ulo ma nye ntuziaka banyere otu a gaeesi belata ma o bu kpochapu onodu a n'ala Igbo. Ajuju onu nke odee gbara Oriaku Ogbuagu, o kwuru si " na ihe ndi Enugwu ji achokari nwa nwoke bu ka a hu onye ga-anochi anya ama nna ya mgbe ha nochara nwuo ka o ga-abu ka ngwuru ha ghara ikpochi". Nkea mere ndi Enugwu ji abu aha dika "Amaechina, Obianwuna, Ikemefuna, Eziechina wdg" O gara n'ihu kwuo si na "ihe mere ndi Enugwu ji na-achọ nwoke kariya nwaanyi bu na nke mbu, na nwoke bu isi ezinulo. Onye mutara nwa nwoke amatago na ezinulo ya ezugo oke, na akunuba niile di ya nwere na ya sokwa nwere ya. E keba ala n'umunna, a ga-ekenye nwa nwoke ya mana o buru na o bu nwaanyi, agaghi ekenye ya ala. Nwaanyi muru nwa nwoke ahụ ka onodu ya ga-eru n' ala, ukwu akwughi ya oto mana i muo nwaanyi nwaanyi, ukwu kwu ya oto maka na ndi be di ya nwere ike ichupu ya ma o buru na ha abughi ndi ezigbo mmadu, oke niile a na-eke, ha agaghi enye gi oke niile ruru gi. Onwere ndi o ga-abu di gi nwuo, achupu gi, umunna ya nwoke a nara ya oke ha niile, gi bu nwaanyi a gbara aka maka na i mutaghi nwa nwoke. Site n' osisa Maazi Ogbodo Ugwu, o kwuru si na "a bia na mbu, o bu nwoke bu isi ezinulo. O dighi ezinulo na-adighi achọ nwa nwoke n'ala Igbo. Ihe e ji achokari nwa nwoke bu onye ga-anochi di nwe ulo ma o buru na-achọ ya n' elu uwa ma ahughizi ya. Dika etu m no kita; umu m ndi nwoke ga-anochi, zaa aha m mana ndi nke nwaanyi ga-alupu di laa be nwoke ozo zaba aha onye ahụ". Nke a na-arutu aka na nkowa Uchendu,(1965) site na-ikowa na onodu umunwaanyi enyeghi ha ohere iketa oke n' ala nna ha n' ihi mgbanwe onodu nke alimdi na-eweta. Maazi Ogbodo gakwara n' ihu kwuo na ihe izizi e ji achọ nwa nwoke bugodu inochite obi zaa aha onye ahụ, nke abuo burukwa maka ilu ogo ma o bu agha, Anatogu, (2000) kowara si na "nwa nwoke bu nwa na-echekwa ezinulo nakwa obodo". Site n' osisa Oriaku Obetta, o kwuru si na "ihe a bu ihe onodu di na mgbe gboo. Ndi Igbo kwenyere na nwoke na-ebichi ezinulo kariya nwaanyi na nwaanyi bu ama onye ozo. O bu ya mere ha ji achọ ka ha nwee nwa nwoke kariya nwaanyi onye ga-abu di na nwunye ahụ bichaa ndu ha, nwa nwoke ahụ ebichie ezinulo ahụ wee bidokwa ebe nne na nna ya kwusiri. Nke a ruturu aka n' ihe Izugbara, (2010) kowara gbasara nwa nwoke. N' osisa Oriaku Arumona, o kwuru si "na nghota nke ya, na ndi Enugwu na-achokari nwa nwoke kariya nke nwaanyi. Nwunye nwere ike mujuo nwoke ulo ma gi amutaghi nwaanyi, nsogbu adighi. Maazi Asogwa kwuru si na "o bu eziokwu na a na-achọ nwoke kariya nwa nwaanyi. O bukwa eziokwu na Chineke kere nwoke kee nwaanyi, ha abuo dichakwa mkpa mana ihe o ji dika a ga-asị na a na-achọ nwoke kariya nwaanyi bu maka ibichi obi nna". Nwoke chorọ ya gbagote ma o bukwanu ya nochaa gbadatawa, ka o nwee onye nochiri obi ya. Ka o gbaa onwe ya onwe, na o ga-enwe onye na-eme ka o si eme.

N'oge gboo, a choputara na umu nwoke matara n'udi onodu di otu a nwere ike ibjara ha, bido n'oge gbochibe yabu mmiri ozizo site n'ilu ubara nwunye. Ubara nwunye wetara ha ubara mkpuke nakwa ubara umu. Oge ahụ mgbe nwunye izizi amutaghi nwa nwoke, nke abuo ma o bu nke ato nwere ike imuta nwa nwoke. Ama anaghi echi osiso n'oge ahụ. Mana ka mgbe ndi Ocha batara ala Igbo, ihe niile agbanwee. Etu ndi Igbo si ebi ndu ha, nke bu odibendi ha agbanwee buru aru na njo. Ndi Ocha were saa ndi Igbo isi were gwa ha na ihe a gana-alu bu otu nwunye na otu di. Nke a bu ka ha nwee ike gba akwukwo n'ulo ikpe nakwa n'ulo uka. Ajuju aburu, ka ha luchara otu nwunye, ndi di alakpukwere n'ulo ha? Ufodu umu nwoke nwere otutu umu nwaanyi ha nwere n'iro n'agbanyeghi ihe uka ndi ocha kuziri ha. Otutu n'ime ha na amuta nwa nwoke n'ilo mana n'ih na olughi ya alu, nwa nwoke ahụ abughi nke ya na steeti Enugwu, sosọ n'Enugwu Ezike nwa ahụ nwere ike ibu nke gi, n'ih na ha anaghi amu nwa onye ozo.

Ndi Enugwu Ezike nke dina Steeti Enugu anaghi amu nwa onye ozo. Nkea mere ufodu ndi di nwunye ha amutaghi nwa nwoke ji agba n'ilo iji chuo nta nwa nwoke n'ahu nwaanyi ozo. Oge ufodu, nne muru nwa edunata nwata ahụ mgbe o togolu dimkpa maka na ala be nna ya ga-achoba ya. Ma a kachie nti idunata ya, mmuo nwe ala achoba nwa ya, ikekwe o lota na ndu ma o bu n'onwu.

Ndi ogbara ohu kita kwuru si na si zuo nwaanyi ka a zuru nwoke; anyi kwere ekwe mana i zuo zuchaa ya, i duru ya dunye, onye ozo edughara ya, o si n' obi gi puo, sosọ mbiarute ka o ga na-abiarutezi. O nwekwara

ike nwe akunuba nwee ihe niile n' ebe ahụ o nọ, nnyebinye ka a ga na-enyebinye gi. Nwaanyi nwekwaa ike new uburu mana ike na uburu ahụ dikwa n'udi nke ya mana nwoke ka nna ya nwere ike ikpo, gwa ya ihe di ana okachasi ihe gbasatara ka oke ala si di, ka ezinulo si di ma o bu ihe a ga-eje ka e jee kpee udo di otu a ma o bu ka e jee luo ogu di otu a ma o bu ka e jee kwuo okwu di otu a siri ike ma o bu ka e jee a puo n' ogbo. Nwaanyi agaghị eme ya. O bu nwoke ga-eme ya. O bu ya mere nwoke ji asi Chi nyekwa ya nwaanyi, o di ya mma mana i nyeghi ya nwoke, o na-adi ya ka onwere ihe Chi ya woro ya. Nke a agafeghi ihe Anatogu, (2000) kowara si na " nwa nwoke bu nwa na-enyere nna ya aka n' inye ezinulo ihe e ji ebi ndu nakwa nchekwa ezinulo na obodo. Site n' osisa Maazi Ogbonnaya , o kwuru si na "nwa nwoke ga-enwe ike izachi aha nna ya maka na otutu n' ime ha kwenyere na nwaanyi bu noo izuru onye ozo nwa, na onweghi uru o ga-abara ha, okaricha o luo di, o puo, a lubanye ya na be onye ozo. Ha kwenyere na o bu nwa nwoke bu nwa nke ga-anọ letawa ulo gi, zaa aha gi, muo nwa mubaa, aha a na-aga. O bu ya mere ha ji wee kwenye na nwa nwoke ka nwa nwaanyi. O kwukwara si na a bia n' ezinulo a muru sosu nwaanyi, ihe nna ga-eme bu ihachi ofu nwa ya nwaanyi n' ihi na omenala ndi steeti Enugwu nabatara ya ka e wee nye aka ihu na ezinulo ahụ emechighi.

Nhachi Nwaanyi

Nhachi nwaanyi bu mgbe nwoke na nwunye ya mukatara umu, ike agwu ha mana ha amutaghi nwa nwoke kama ofu. N'ebe di otu a, o na-atinye nwunye n'ubara omumu ebe a na-achọ nwa nwoke. Mgbe di na nwunye matara na mkpuru adighi n'ukwa a na-api, o jiri nwayo zuba umuaka ya nwaanyi were nwee okwukwe na ya ga-ahachi ofu n'ime ha ha. Ka ha na-eto ka ya na nwunye ya gana atune nwa nke kachasi ike dikwa umeala ha ga-ayo ka ha hachie ya. Ha abuo ga ebido n'oge gosibe nwa ahụ nnukwu ihunaya puriche maka na ha amatago na o buzi ya ga-azoputa ezinulo ha n' ihe ufu nke enweghi nwa nwoke.

Mgbe oge a ruru, di na nwunye ya ga-azuta esi ezigbo nri dika ha na-ele obia. Mgbe ha rijusiri afọ were nye umu ha niile obi anuli, di new ulo ebido okwu nka di iche iche iji webata ebumnobi ya. Mgbe nke a na-eme, nwata mara ihe amatago ebe yabu okenye na-arụ aka. Tupu o kpoo okwu aha, nwata a na-atulu ilu awokwolu ya. Ufodu anaghi ekweta mana ndi nwere obi umeala ga-ekwetariri. Mgbe onye ahụ kwetara, uzu anuri na ekene akpotu n' ezinulo ahụ.

N'oge a ka di new ulo ahụ ga-egota oji Igbo na mmanya nkwa elu were gkwuru umunna ya ka o gwa ha aha nwa ya nwaanyi o ga-ekuchi. N'ebe ahụ ka umunna ga-agwa ya ihe ndi o ga-ewetara ha maka emume nkuchi nwannyi. Ihe ndi a gunyere mkpuru oji Igbo ole ha ga-agwa ya, ekpem mmanya nkwa elu ole, utaba, ego ugwọ isi nwa ya nakwa ihe ndi ozo a na-enye umunna mgbe a na-alu nwa ha. Ubochi mmemme a ka umunna ga agwa ndi di ndu nakwa ndi nwuru anwu na nwata nwaanyi ahụ ga-anozu onodu nwa nwoke ma o mecha muta nwa nwoke. Na nwa nwoke obuna o ga-amuta ga-anochi anya nna ya. Ubochi ahụ ka umunna ga-enye ya ikikere puru iche.

Mgbe e mechara mmemme a, nne na nna muru nwa aba n'ulo were anya mmuo ha were choba ezigbo agboro ha ga-ezobata n'ulo ha. Ha bu ndi ga-eji aka ha chotara nwata nwaanyi onye gana atubaba ya ime. Ndi Igbo na-akpo ya "izota ezigbo agboro". Ha agaghikwa ekwe ka nwata ahụ feghariba dika ukpana n'ilo were choba onye ga-atuba ya ime. Nne na nna ya agaghị enye ya ohere ije mekorita nakwa dinagariba nwoke obuna o huru. Ha ga-efi asaa n'anya chota nwoke di mma gana atuba ya ime, ma o di nke nwaanyi mma ma o dighi ya. Mgbe ha chotara, onye di ha mma, akpota nke nwoke, sie oke oriri na onunu were riu ya ka o were letaba nwa ha nwaanyi anya. Nwoke ahụ ga-enwe nnukwu anuri n' ihi na o nweghi a tinyere shuga n'onu, o gbupu ya. Onodu di otu a bu ihe otutu umu nwoke ji oku achọ achọ. Mgbe nke a mechara, egwu ebiri oku.

Mana ihe ufu di na onodu a bu nke a;

- (i) nwata nwaanyi enweghi ikikere iji aka ya chota onye o huru n;anya ga-atuba ya ime.
- (ii) mgbe nne na nna nwuru, nwa nwaanyi na umu ya ataba ahuhu di elu n' ihi izulite umuaka ahụ agaghị adiri sosu ya mfe.
- (iii) ndina ha anaghi ezo ezo mgbe ha ga-emeko maka afọ ime n' ihi na ha ebighi n' ofu onumara ulo.
- (iv) umuaka ahụ agaghị enweta utu nna muru ha n' ihi na a gaghi agwa ha onye bu nna ha site n' obara onodu a na-ekuchi ndu mmakorita nke nwaanyi nkwa umuaka ahụ n' obodo, o na-eme ya o na-anọ akuku akuku n' ihi na o nweghi ndi inyom di.
- (v)

Nchikota, aro na Mmechi

Oru nchocha a gbasara onodu nwoke muru naani umunwaanyi n'obodo ufo du dina Steeti Enugwu. A choputa na amutaghi nwa nwoke adighi onye o si n' aka na o bu nke Chi nyere onye ka o na-ewe. Choputakwa na amutaghi nwa nwoke na-eweta ufo du omume nke putara ihe n' udi di iche iche dika akpomasi, ma o bu mmegide. Otutu mgbe, amughi nwa nwoke na-ebute alukwaghim n' etiti di na nwunye. Ufo du ihe mere e ji achọ nwa nwoke karja nke nwaanyi bu na a na-achọ onye nnochite anya nna mgbe nna anoghi nso, onye ga-eketa oke nna ya mgbe o noghizi ndu, onye ga-eme ka ngwuru na-adigide ka ama nna ghara ichi nakwa na o bu onye a ranyere ga-azota ihe dika ala, obu, nkwa nakwa ukwu oji n' obodo. O choputara na nna nwere ike inye nwa ya nwaanyi onyinye ndi ozo dika ego, mana o bughizi nke inye ya ala, ulo ma o bu osisi ego. O choputara etu ndi steeti Enugwu si agbanahu onodu a site n'igbochi mmiri tupu o zoo site ihachi nwa ha nwaanyi.. O choputara na ochicho nwa nwoke a burugo ihe di adi nke a na-enweghi ike ikwusi n' ala Igbo n' ihi na o buzi omenala. Mgbe a na-agba ajuju onu, a choputara na osisa ndi nwoke nyere na-agako onu ma dikwa iche na nke ndi nwaanyi nyere mere na ndi nwoke ka kwenyekwara na ha ezughi oke ma o buru na ha amutaghi nwa nwoke. Site n' osisa ha nyere, o gosi na ha enweghi ike igbanwe nkwenye ahụ n' ihi na o digo adi. A choputara na nleghara anya a na-eleghara onye na-amutaghi nwa nwoke bu maka obibia ndi Ocha bjiara n' ala Igbo maka na ha bjiara weta uka, mmepe obodo, awamanya ndi mmadu, agumakwukwo na ihe ndi ozo. Biazia sacha ha isi si ha na ilu otu nwaanyi bu sosọ ihe uka kwuru. Mgbe ha na-eme nke a, ha echefuo na mgbe onye uka were nwa ya nwaanyi nye nwoke anaghi alu ya alu, na o bu njo akwamiko.

Aro

Aro ka ndi goomenti owuwa anyanwu Najirja nyere aka n' itinye iwu ga-amabido onodu a, iji mee ka ndi mmadu teta n' ura site n' ajo echiche a. Ozokwa, ka ndi na-akwado alimdi na nwunye ghara itinye echiche n' udi nkwenye a kama ka ha were obi ocha nabata nwa o bu la Chukwu nyere ha.

Ndi ochicho obodo ga-agbakwa mbọ nke ha iji hu na a kwusiri nkwenye a site n'itinye ya dika ndi ufo du Chinese nyere ohere ka ezinulo enweghi nwa nwoke ga-alubatara ofu nwa ha nwaanyi otu nwoke site n'ezinulo ndi nwere otutu nwoke. Ndi goomenti ga-agbalisike nye iwu gbara onodu mmekpa ahụ a nwoke na-amutaghi nwa nwoke na-ahuta onwe ya.

N' ikpeazu, ka e nwee otu na-enyo ma na-enye ntaramahuhu maka ndi ga-ada iwu goomenti ga-eweputa maka onodu a n' ala Igbo niile. Nke a ga-akwalite mmepe anya ndi mmadu.

Mmechi

Nchocha a enyerela anyi aka itinye oke nke anyi na mbọ a na-agba taa maka ibelata onodu amughi nwa nwoke na nkwenye na omenala Igbo. Ya mere, nchocha a abughi ejechaa ogwu; kama o ga-enyere ndi ozo aka imata ebe e medebere wee mara ebe ha ga-ebido nchocha ha. Ntuputa nke nchocha a nyere bu nke ga-akwalite onodu umunwaanyi n'ala Igbo niile ma mee ka ndi Igbo hu nwoke ma nwaanyi n'anya ma nye ha oke ruru ha.

O bu ihe ndi a choputara site n'usa ndi mmadu ka anyi chikobara wee nye dika uzọ mmezi, mbelata ma o bu mmegbu nwaanyi n'ala Igbo.

Edensibja

Agbor, Gyong, J. E. (2014) " Male Preference and Marital Stability in Cross River State, South South Nigeria. 10SR *Journal of Hamities and Social Science* vol.19 issue 10,pp 17-24 www.10srjournal.org.

Agugu, M. O. (2006) *Ndi Igbo Na Akuku Ala Ha*. Nsukka: Matag Printing and Publishing Enterprises.

Anatogu. (2000). *Christian's Concerns on Some Igbo Cultural Practices*. Unpublished public lecture delivered at St. Paul's College Awka (May 2004).

Amadi-Ali, B. (2022) *Birth of the girl-child in Nigeria Society: cultural implications*. Journal homepage: <https://gscolineress/journals/gscarr/>

Benokraitis, N. V. (2011). "Marriage and Families", *Journal of Family Preferences*.

- Chira, A. C. (1995) *Usoro Ndụ Ndị Igbo*. Owere Fabia Publishers.
- Dickson T. U, Olanrewaju J. A, & Kona H. U. (2015) "The Dilemma of Male Child Preference Vis-À-Vis the Role of Women in the Yoruba Traditional Religion and Society." *Journal of Culture, Society and Development*. Vol 12, 2015 .
- Dike, E. O. (2015), " Merchants of War: A History of Igbo Women's Afia Attack in the Biafra: Nigeria Civil War", in Ajaegbo, Anị and Obi-anị (Eds), Perspectives in Igbo History and Culture: *Journal of International Women Studies* vol.22, No.1 Feb 2021.
- Eweoma, B. N. (2018) *Nsogbu na-apụta na nkwenye n' ọlụlụ di na nwunye*.
- Eze, E. O & Chigbo, K. (2018). Cultural practices of male child preference as a determinant of psychological trauma among women in South Eastern Nigeria. *International Journal of Indian psychology*, 6(2),89-104.DIP:18.01.070/20180602
- Ezenwanebe, O. C. (2006), " The Emergence of Modern Litterated Igbo Women in Igbo Literature" *In Journal of Igbo Studies*, vol.1.139-146.
- Ezenwanebe, Osita.(2015). Issues in women's liberation struggles in contemporary Nigeria: A study of Ezeigbo's Hands That Crush Stones(2010). *Journal of International Women's Studies*, 16(3),262-276. <https://cc.bridgew.edu/jiws/v116/iss3/1=>
- Izugbara, C. O. (2010). Patriarchal ideology and discourses of sexuality in Nigeria. Retrieved from <http://www.arsrc.org/downloads/uhsss/izugbara.pdf>.
- Khan, D. G. (2015).Determinants of Male Child Preference by Fathers in District.Research on Humanities and Social Sciences.ISSN(paper) 2224-5766 ISSN(online) 2225-0484(online).vol.5,No.15,2015. Unpublished.
- Kioko, R. K. (2015) *Determinants of Infidelity Among Couples*, Onitsha: African Publications.
- Mbiti, J. S. (1969). *Introduction to African Religion*. Heinemann: London.
- Nwankwo, C. C. (2012), *Childlessness in Flora Nwakpa's One is Enough*. University of Nigeria Nsukka.
- Ogbalu, F. C. & Emenanjo, F. N. (1976) *Igbo Language and Culture*.
- Ukpoloko, C. (2011)," Gender, Symbols and Traditional peace making among the Nanka-Igbo of South Eastern Nigeria", in *Human Affairs*, 21.